

ראיון: מיטל פלג מזרחי
חוקרת צדק סביבתי וצריכה

שחר בוקמן
עורך אקולוגיה וסביבה

ציטוט מומלץ

פלג מזרחי מ בוקמן ש. 2023. על
הבולימיה של ייצור המוני ותרבות
הצריכה – ריאיון עם מעצבת
האופנה דורין פרנקפורט. *אקולוגיה
וסביבה* 14(1).

דורין פרנקפורט: "הבגד הוא לא רק כסות, הוא הדרך שבחרנו להנכיח את עצמנו, את מצב הרוח שלנו ואת ההווה שלנו"

על הבולימיה של ייצור המוני ותרבות הצריכה – ריאיון עם מעצבת האופנה דורין פרנקפורט

14 במאי, 2023

גיליון אביב 2023 / כרך 14(1)

[המילה האחרונה](#)

שלום לך דורין פרנקפורט. אנחנו מבקשים להחזיר אותך לימי תחילת דרכך, בראשית שנות ה-80, כאשר אחד העקרונות שהנחה אותך היה מחזור. האם היית פורצת דרך?

כשהקמנו את המותג 'דורין פרנקפורט', התחלנו בפרויקט שכיום היו קוראים לו מחזור או מחדוש. רכשנו ג'ינסים וצעפי משי בשוק הפשפשים, ותפרנו מהם בגדים. עם ההלוואות שלקחנו כדי להקים מפעל ב-1983, רכשנו מאות מטרים מתוך עשרות אלפי מטרים של בדים שננטשו במחסנים של תעשיית הטקסטיל שפעלה אז בישראל. אנשים עברו להשתמש בחיתולים חד-פעמיים ובמגבות נייר, שמכות פיקה הפכו לשמיכות אקרילן, ואנחנו לאט לאט רכשנו את המלאים הללו ומהם עשינו את הבגדים. הייתי שמחה מאוד לקחת קרדיט על הרעיון של מחזור, אבל זה לא משהו שהמצאתי. זה נעשה בצורה טבעית בגלל החינוך מהבית, כמו שמהחליפות של סבא שלי תפרו סרבליים לתינוקות.

קראנו לקולקציה הזו 'זן ים תיכוני', ובהתחלה היא הצליחה. אחר כך ניסינו לקחת את זה שלב רחוק יותר, לקולקציית 'אופנת צנע'. שילבנו בה אמירה פוליטית, אבל היא כבר הייתה כישלון מהדהד. כל החברים שלי עדיין לובשים פיג'מות מ'אופנת צנע'.

מה הייתה האמירה הפוליטית שמאחורי 'אופנת צנע'?

היו אלה ימי המיתון שלאחר מלחמת לבנון הראשונה. אני חשבתי, ברוב נאיביות, שאומנם המצב מחפיר מבחינה כלכלית ופוליטית, אבל 'אופנת צנע' תוכל להזמין את כולנו להתכנס לעולם שונה, במסגרת המשאבים שיש לנו, ובו כן נוכל לחיות חיים בלתי תלויים. כיום קוראים לתפיסה הזו בכל מיני שמות. אז לא היו לזה שמות. הקולקציה הייתה בצבעי אדום-לבן. בעיקר אדום. השקתי אותה ב-1 במאי. היא נכשלה בצורה רצינית. הקריירה שלי התחילה עם מפעל קטן והרבה חובות. נאלצתי לנסוע לאנגליה ולפתוח חנות בקובנט גארדן. להפתעתי, האג'נדה של אופנת 'זן ים תיכוני' תפסה קודם כול באנגליה, ורק בשנות ה-90 התחלנו להצליח בישראל. זה היה הפוך מהרגיל.

פריטים מאוסף "זן ים תיכוני" (אוסף הצנע) בעיצוב דורין פרנקפורט, 1983. בצילום: יושי שדה מלהקת תיסלם (ראשון מימין) וחלי גולדנברג. אוסף זה, הראשון בעיצובה של דורין פרנקפורט, היה תגובה למלחמת שלום הגליל, למשבר בכלכלה ולאווירת הדכדוך. פרנקפורט בחרה לעצב אוסף בגדים שנתפרו מאריגים של בדי חיתולים, מגבות מטבח ושמיכות פיקה מכותנה איכותית, שננטשו במחסנים עם המעבר למוצרים חד-פעמיים | צילום: מיכל הימן

ב-1983 היית אישה צעירה בתחילת דרכה. לקחת הלוואה כדי לפתוח מפעל, ואת מיד יוצאת עם 'אופנת הצנע'. קטונתי, אבל זה לא נשמע מאוד מסחרי. את אומנית, תעשיינית, או שבלתי אפשרי להפריד בין השניים?

באתי בגלל אידיאולוגיה. נהייתי 'תעשיינית' כי לפי הגדרה של המדינה, בהיותי בעלת מפעל מעל לגודל מסוים, הייתי מחויבת לכל החובות של תעשיינית. מרגיט (מרגיט סגל, שותפתה של דורין לאורך כל שנות פעילותה – מפ"מ וש"ב) ואני לא החלטנו להיות תעשייניות. הצורך הפך אותנו לתעשייניות. זה נובע מההחלטה להעסיק אנשים שהם תושבי המקום, אף על פי שזה הרבה יותר יקר מאשר לעשות מיקור חוץ. זה נובע מההחלטה לעבוד עם מפעל קטן, בעצם בינוני, שהיה שייך לנו, ולדאוג שהוא לא יזהם, שלא יהיו ניירות מיותרים, שבכלל לא יהיו בו קרטונים, ולא יהיו עודפים בכלל. לא הייתה פסולת. אנשים היו מבקשים ממני שאריות בדים, אבל לא נשאר בד. הייתה נצולת בד מרבית. אם נשאר בד, עשינו ממנו דברים. גם הבוקר, כשרק קמתי, עם הקפה, שימי שאני עובדת איתו בסטודיו שאל אותי מה נעשה עם עודפי בדים. כולם אצלו התרגלו לעבוד ככה. היינו תעשייה רזה. הכול היה עלינו – נוסף על העיצוב וההכנה לייצור הייתי אחראית גם על החזות של בית האופנה, הפרסום, השיווק, המדיה החברתית, הטקסטים. עבדנו מסטודיו שכלל שלוש נשים בלבד. לא נעזרנו במשרד פרסום, משרד מדיה, מיתוג, הפקות מדיה וכאלה. מפעל זה סיופי, מרבע לשבע בבוקר עד עשר בלילה.

רזים מאידיאולוגיה או מאילוץ?

מאידיאולוגיה. מחיסכון בבד לא תקנה דירה. אבל המפעל פרנס עשרות רבות של בתי אב, וכיום אני, בגילי המופלג, תודה לאל, טפו טפו, יכולה להחליט מה אני באמת רוצה לעשות, ולא מכורח.

אחרי קולקציית 'אופנת הצנע' עשית עוד הרבה קולקציות עם אמירות פוליטיות, למשל בנוגע ליחס לקהילה הגאה, ואפילו לייבוש החולה. למה לך פוליטיקה עכשיו?

אני פוגשת אנשים שמקבלים השראה מהקרחונים באיסלנד, מפרפרים במקסיקו. נכון, פרפרים זה מאוד יפה, והקרחונים נמסים. אבל בבקשה, בואו נתכנס על נושא שבאמת קרוב ללב שלכם. רק אם באמת פועלים מהלב זה עובד. אגמון החולה הוא מקום שנעשה בו הרס אקולוגי, ואני אומרת זאת בעדינות. איבדנו כל כך הרבה חיות ייחודיות, ששרדו מימי התנ"ך ולא היו בשום מקום אחר. זה היה מקום פלאי. חשבו שיהפכו את האדמות לחקלאיות, אבל הן לא ראויות לחקלאות. הייבוש שינה את כל המאזן האקולוגי. זה היה הרס נוראי, אבל גם נולד ממנו משהו טוב – ככה נולדה החברה להגנת הטבע.

פריטים מאוסף "רישום מן העתיד" העוסק באגמון החולה, בעיצוב דורין פרנקפורט. תצוגת אופנה, קיץ 2021. בעיני פרנקפורט אגמון החולה הוא מקום פלאי שנעשה בו הרס שגרם להכחדת חיות נדירות ולפגיעה במאזן האקולוגי באזור. היא מוצאת נחמה בכך שלפחות הסיקו מהטעות מסקנות לעתיד, ומכך שמהמאבק כנגד הייבוש נוסדה החברה להגנת הטבע | צילום: אסף עיני

ישראל היא לא מדינה שמשתלם בה להיות פוליטית.

המפעל עצמו וגם הפעילות שלנו היו חוצי מגזרים, מגדרים וגילים. חילונים, דתיים, צעירים, מבוגרים, ערבים, דרוזים ורוסים – כולם עבדו יחד ברעות ובכבוד הדדי. אלה בדיוק האנשים שלמענם עבדתי. מראש לא בחרנו להיות בקונצנוס.

לא כמו זארה...

מראש לא כיוונו להיות המאמי הלאומית. מי שמקבל את דרך החיים שלי ואת הכנות שלי, יעריך את העשייה שלי. אני יכולה להגיד לכם שגם אנשים שממש הפוכים מדעותי הפוליטיות העריכו אותה. אף פעם לא נמנעתי מלומר את דעתי וגם לא נמנעתי מלהתדיין.

טקסט וטקסטיל – שתי מילים קרובות. בכל העבודה שלי היה חשיבות לטקסט שמאחורי העבודה. הטקסטים שלי, הסיפורים שמאחורי הקולקציות, באים מהמורשת שלנו, מהעיתיד של הילדים שלנו, מהמקום הזה, מהצורך לשמור על הסביבה. תסתכלו כמה קטנה הארץ הזו. איך אפשר לעשות כזה הרס? זה מטורף. פסיכי.

אני התחלתי עם המוטו 'מעוצב ומיוצר בתל-אביב'. זה משפט שהרבה שנים קומם אנשים. שאלו אותי – למה תל-אביב? למה לא למשל באר שבע? אבל המפעל שלי בתל-אביב, אמא שלי בתל-אביב, אני חיה בתל-אביב. עם השנים המשפט קיבל חיים משל עצמו. תראו כמה אנשים כותבים כיום 'מעוצב בתל-אביב' או 'מיוצר בתל-אביב'.

נאמת למה, למה תל-אביב, ולא 'מעוצב מיוצר בישראל'?

כי אנחנו מדינה ללא גבולות. כי אני לא יודעת איפה הם הגבולות של ישראל. כשמיצרים דברים בשטחים או בעזה, כתוב עליהם 'מיוצר בישראל', עם סמל של כובע טמבל. אני לא מחליטה בשביל הרוב איפה יעבור הגבול, אבל לא ראיתי שמישהו החיל את הריבונות של ישראל על השטחים. בתל-אביב אני מכירה את גבולות הגזרה. כשהיו למדינה גבולות אני מבטיחה לך שיהיה כתוב 'מעוצב ומיוצר בישראל'.

דורין פרנקפורט: "העולם מורכב מאופנה מהירה, מאופנה של מעצבים ומיד שנייה. המכלול הזה הוא שבונה מלתחה. אני כן יוצאת נגד ארונות מפלצתיים... אין לי ארון גדול, אבל הארון שלי משרת אותי נאמנה ואי אפשר להגיד שאני לא ייצוגית דיי"

בואי נדבר על תפקידה של המדינה ביחס לתעשיית האופנה. יש משהו שהמדינה יכולה וצריכה לעשות בשביל לעודד את התעשייה המקומית? כדי שמפעלים לא ייסגרו?

הסגירה של המפעל לא קשורה למדינה. ב-2016 חזרתי מחופשה ארוכה בהודו עם החלטה. אמרתי לעצמי "בובה, את עוברת מלהיות מבוגרת לזקנה. לא רציתי להיות בעלת מפעל מותשת בגיל 70. באיזשהו שלב צריך להחליט מתוך עמדה של כוח מהו השלב הבא. הייתי בת 65, והחלטנו לצמצם פעילות, לאט לאט, ולעבור לסטודיו ולהוראה. בנינו מפעל לתפארת, עם חנויות וצוותים מקסימים. לצמצם זה מאוד לא קל, כי המחויבות שלי כלפי אנשים היא מאוד גבוהה. לכן עשינו את זה מאוד לאט, כדי לאפשר לכולם למצוא את מקומם. החלטתי לסגור כשאנחנו בשיא ולהתחיל במה שרציתי לעשות שנים – שיתופי פעולה וללכת ללמד. להעביר את המחס הלאה. להציג בפני הלקוחות שלנו מעצבים אחרים.

בעבר המדינה הבינה שאופנה, ובכלל יצירה וכל שדה האומנות, כולל למשל נגרים, פסלים וקדרים, הם לא רק מקומות פרנסה. עשייה ויצירה הן גם הפנים של המדינה. אבל המדינה ויתרה עליהן כמו שכיום היא מוותרת על חקלאות. כל הזמן דוחפים פה שמן זית זול, למרות שהוא באיכות נמוכה יותר מהשמן המקומי. ולמה הוא זול? כי אנחנו קונים אותו ממדינות שמסבסדות את החקלאים. אם השמן יקר, אז תשתמשו בפחות שמן, אבל בשמן זית מעולה. זה פשוט מטורף. הורסים את החקלאות כמו שהרסו את התעשייה בארץ. אבל מי אני שאדבר על שמן זית, אני בסך הכול תופרת מרחוב שוקן. אבל כתופרת אני אומרת, שאותו דבר נכון גם לגבי בגדים. כשפתחתי חנות באנגליה, הייתי בהלם לגלות שאני זכאית לסבסוד מהמדינה על כך שאני מעסיקה אנגלים בחנות. בארץ אני מרגישה שהבירוקרטיה אין-סופית, ושהארנונה מטורללת, ושם קיבלתי תמיכה אף על פי שהעובדים אפילו לא עבדו בייצור. הכלכלה באירופה נשענת על כלכלה זעירה ובינונית.

חשוב שנגדל את המזון שלנו כדי שהמדינה לא תהיה תלויה ביבוא מזון. למה צריך לייצר בגדים בארץ? מה הבעיה ביבוא בגדים מסין?

אנחנו מייבאים בבולימיה מטרופת ערמות של בגדים מתכלים. אנחנו קוברים את העולם תחת הרים של זבל. מייבאים בגדים מזהמים ומסוכנים לבריאות. אנשים מלבישים את הילדים שלהם בבגדים שאין להם מושג עד כמה הם רעילים. הבגדים הללו מתכלים אחרי כמה שימושים. אני לובשת בגדים מסוימים כבר 20 שנה. מראש אני מסבירה ללקוחות שכל הרעיון הוא שהבגדים ישמשו אותם שנים ארוכות. נכון שזה אומר שהבגדים שלי היו יותר יקרים מאלה של זארה, שמייצרים 150,000 יחידות מכל פריט ומחומרי גלם זולים בהרבה. ועדיין, המחיר שלנו לא מתקרב להיות כפול משלהם. המחיר אצלנו נקבע תמיד בחשיבה על השכבה של עשירים-עניים. כי גם אנשים שעובדים במקצועות נחשקים בארץ, המשכורות שלהם הרבה יותר נמוכות מאשר בחו"ל. לכן אם אתה משווה בגד שלנו לבגד של מעצבת בחו"ל, המחיר של הבגדים שלנו יהיו תמיד רבע או חצי משלה. תו המחיר צריך להיות כזה שמאפשר להרוויח, אבל חייב להיות מותאם למקום.

אמרת שאנשים אינם דואגים לבריאות הילדים שלהם. ברור שהם דואגים, אבל אין להם מודעות: לא לסכנות, ולא לכך שעדיף לשלם יותר על בגד איכותי יותר. איזו אסדרה או תקינה קיימת על יבוא בגדים לישראל?

כלום. נאדה.

דורין פרנקפורט ודניאל קוצ'וק, פריטים מאוסף "אדם טבע ודין" (אוסף חולצות 2019, T). במהלך השנים 2018–2022 השתתפה פרנקפורט בהעלאת המודעות לפעילויות ארגון אדם טבע ודין. בשנים אלה היא עיצבה אוסף הוקרה של חולצות T ועליהן איורים בוטניים שאייר דניאל קוצ'וק, לרגל חגיגות 30 שנה לארגון אדם טבע ודין. חלק ניכר מההכנסות ממכירת האוסף הועברו כתרומה לארגון לטובת המשך פעילותו | צילום: מיכל צ'יטאיט

נוח לנו לייבא מוצרים, בלי להתייחס להשפעות אופן הייצור שלהם.

אופנה זו תעשייה מאוד מזדהמת. אומנם ייתכן שהיא מקבלת תשומת לב מוגברת בגלל שהזיהום שלה מדיד, אבל אם תיסעו להודו או לסין, תראו איך נראות מצבעות, איך אנשים מכוסים בקדמיום אדום, בצבעים הכי רעילים שיש. רוצים אסדרה? תתחילו מהחוט ותמשיכו לכל אורך השרשרת – איפה נוצר החוט, מי גידל את הכותנה שזקוקה לכל כך הרבה מים, מי טווה את החוט, מי ארג את האריגים, מי עיצב, גזר, תפר, גיהץ, עשה ביקורת טיב (או לא). ואז מישו שלח לארץ, תיווך, הביא לחנות. ובסוף הבגד נמכר ב-50 שקלים. אז כמה קיבלו האנשים שלאורך השרשרת הזו? אם היו מעלים את המחיר לחקלאי מ-0.02 סנט ל-0.04 סנט, או אם טי-שירט לא הייתה עולה 50 שקלים אלא 90, אף אחד מאיתנו לא היה מת, אבל דמיינו מה זה היה עושה לכל המערך הזה.

ות יוצאת נגד הבולימיה של תרבות הצריכה, וגם נגד הייצור ההמוני. מה מניע את מה?

לא צריך כל כך הרבה בגדים. הרבה חברות נכנסו לטירוף של להוציא 1,000 קולקציות כל שבוע בגלל הבולימיה. קודם עודדנו צריכה, אבל עכשיו היא בלתי נשלטת. אם תהיה אסדרה, מהחוט ועד לבגד הסופי, אז הייצור ההמוני יירגע. הצריכה הבולמית היא זו שמניעה חברות כמו H&M. אבל לאחר מכן, כשהמותג שלהן נפגע מכך שהן נתפסות כסמל של אופנה מהירה, הן פותחות את another story, cos, ומותגי-בת נוספים שהם כביכול 'ירוקים' יותר. אבל זה greenwash שנעשה למראית עין בלבד, ולכן אסדרה הגיונית צריכה להתחיל, למשל, ב-'מי תפר לי את הבגדים'. יש חברות שכבר עושות את זה (פרנקפורט מתייחסת לקמפיין שהוביל ארגון Fashion Revolution, לאחר רנה פלאזה' – קריסת מפעל טקסטיל בבנגלדש שגרם למותם של 1,129 בני אדם, בשנת 2013. בעקבות הטרנדיה דרש הארגון מחברות אופנה להתנהל בשקיפות בכל הנוגע לתנאי ההעסקה של יצרני הבגדים. במסגרת הקמפיין, ובשיתוף עם 'סחר הוגן ישראל', הוציאה פרנקפורט קו חולצות עם ההדפס "אני יודעת מי תפרה את החולצה שלי" – מפ"מ וש"ב).

פריט מאוסף "מול הים", קיץ 2016, בעיצוב דורין פרנקפורט. פרנקפורט ביקשה מלקוחותיה הנאמנות פריטי ג'ינס מאוספים ישנים שנלבשו על ידן במשך שנים. הבגדים שנאספו חודשו ושולבו יחד כאריגי דנים (Denim) עם חומרים חדשים לכדי אוסף ג'ינס שניחן באלגנטיות אגבית ונינוחה | צילום: אסף עיני

ביקורת שעולה בתנועה הסביבתית ומחוץ לה, היא שאפילו ייצור הבגד המקיים ביותר, שהעלויות הסביבתיות שלו הופחתו למינימום, עדיין כבד חדש יש לייצור שלו מחיר סביבתי. לכן מי שרוצה אופנה מקיימת צריך לקנות בגדים מיד שנייה. מה דעתך?

מצטערת, אני לא חושבת שיד שנייה היא פתרון גורף שעונה על כל הבעיות והצרכים. בולימיה לבגדים מיד שנייה היא לא יותר טובה. אלה אותם בגדים, שייזרקו באותה הדרך. אני חושבת שהארון יכול להיות מורכב מהרבה דברים. העולם מאוד מורכב, וזה מה שיפה בו. אני לא אוהבת אמירות של תעשו רק כך או רק כך. אני לא אחשוב שאופנה בייצור המוני היא פסולה, אם היא תיעשה בשכר הוגן. העולם מורכב מאופנה מהירה, מאופנה של מעצבים ומיד שנייה. המכלול הזה הוא שבונה מלתחה. אני כן יוצאת נגד ארונות מפלצתיים. אם אקח אתכם לבית שלי, אתם תראו שאין לי ארון גדול. אבל הארון שלי משרת אותי נאמנה, ואי אפשר להגיד שאני לא ייצוגית די.

'מה בחרת להקדיש את החיים שלך לאופנה? מה הכוח של אופנה בעיניך?'

בגדים הם לא רק כסות. הם אמירה. אם נחשוב על עצמנו בכל מיני מצבים משמעותיים בחיים – טובים, רעים, עצובים או שמחים – אנחנו כמעט תמיד נזכור מה לבשנו באותו רגע. לא בטוח שנזכור את האומנות על הקיר, לא את הארכיטקטורה ולא מה אכלנו. זה אומר שהבגד הוא לא רק כסות, הוא הדרך שבחרנו להנכיח את עצמנו, את מצב הרוח שלנו ואת ההווה שלנו. אומרים שאישה אלגנטית יכולה ללבוש שק ועדיין להיראות טוב. נכון, האדם עושה את הבגד, אבל זה בגלל שהוא בחר ללבוש בדיוק את הבגד הזה עבור אותו הרגע. זה עיסוק שגם אפשר לי להשפיע על הרגע, וגם אפשר לי לקיים דברים שחינכו אותי עליהם – עבודה עברית, ערך של עבודת כפיים, מחויבות לקהילה. זאת הייתה הדרך שלי לקיים את מה שגדלתי עליו.

בתחילת השיחה ציינת את השפעת הבית, כלומר החינוך והערכים, על הבחירות המקצועיות שלך, ואיתם גם סיימנו. המון תודה לך דורין פרנקפורט.